

«آناهیتا» الگوی زن ایرانی با تکیه بر فرهنگ و هنر ساسانی*

فریدون آورزمانی
دکتری باستان‌شناسی، پژوهشکده نظر
f.avarzamani@yahoo.com

چکیده

در فرهنگ ایران‌زمین، زن نماد مهر و عشق، سازندگی و باروری، پاک‌ی و عفاف بشمار می‌رود. از گذشته‌های دور شکل‌گیری و بنیاد خانواده بر دوش زنان بوده است، مادرائی که با سخت‌کوشی، فداکاری، تدبیر و عاقبت‌اندیشی مردان و کودکان را سرپرستی کرده، با درایت و عنایت خداوندی و به نیروی مهر و عاطفه خانه و خانواده را سر و سامان می‌دادند. کشف صدها تندیس از حفاریات باستان‌شناسی در شوش، تپه سراب کرمانشاه، تورنگ تپه و سایر نقاط ایران و به دنبال آن پرستش ایزدبانوان باروری در طول تاریخ بیانگر بزرگداشت و ارج‌گذاری به زن به عنوان نیروی سازنده و زندگی‌بخش او بوده است. خوشبختانه باورهای نیکو و مقدس در بستر تاریخ هرگز زادگاه خود را فراموش نمی‌کنند بلکه همواره بالنده و پیشرو در دل و جان مردم زنده می‌مانند. بزرگداشت ملکه‌ها، ایزدبانوان، زنان مقدس از نسل ائمه و معصومین و صدها زیارتگاه در سرزمین ایرانی-اسلامی نشانه‌های تداوم، بزرگداشت و احترام به زن در بستر پاک و نورانی تاریخ در طی هزاره‌ها و سده‌هاست.

نقش برجسته، سکه و مهرها، همچنین نقوشی که از ظروف و اشیاء و پارچه‌های این دوره باقی‌مانده از منابع و مآخذ مهمی بشمار می‌روند که تاریخ و فرهنگ سیاسی - مذهبی ساسانیان را به تصویر کشیده‌اند.

واژگان کلیدی

آناهیتا، زن، ساسانیان، باروری، آیین و بارور، هنر و فرهنگ، تاریخ ایران‌زمین.

مقدمه

عظیمی در سرزمین ایران برای الهه برپا می‌داشتند. قدرت، شوکت و عظمت آن‌ها چنان بود که زنان و به‌ویژه ملکه خویش را به گونه الهه پاک و مظهر آب‌ها می‌آراستند و صفات نجابت، باروری، برکت، پاکی و زیبایی و سلامتی از آن‌ها به زنان ایرانی منتقل می‌شد. نیایش آب و توسل به ایزدبانوی آب چنان در فرهنگ ایرانی ریشه گسترده بود که در دوران اسلامی نیز ادامه یافت و تاکنون مصادیق آن را در حیات روزمره و در مراسم آیینی شاهد هستیم.

زنان از دیرباز در فرهنگ و تمدن ایرانی جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. پیش از تاریخ و هنگام مدرسالاری و پس از آن در دوران تاریخی و به‌خصوص عصر ساسانی زنان دارای مقام و منزلتی والا بوده‌اند. نقش زنان در قالب ملکه و زنان درباری با الگوگیری از آن‌ها ایزدبانوی باروری و حافظ آب‌های پاک جلوه‌گر شده است. در ایران باستان نقش ایزدبانوی آب بسیار مهم بوده است؛ چنان‌که نیایش آن‌ها و توسل به او چنان قوی بود که شاهان ساسانی موظف به انجام قربانی و پیشکش به درگاه آن‌ها بودند و معابد

جایگاه زن در دوران باستان

جشن سپندارمذگان در پنجم اسفندماه حکایت از شأن بالای بانوان ایرانی داشت. این ایزدان مؤنث مظهر و نماد زنان کامل ایران محسوب می‌شدند. سپندارمذ، مادر زمین و نگه‌دارنده آن حامی بانوان پارسا و نیک‌سیرت بود که خرد والایی داشته و او را «ارشمیتی» یا «آرمیتا» به معنی خرد مقدس (سپندارمئیتی) می‌خواندند. از نمادهای سپندارمذ، گل بیدمشک است که اواخر اسفندماه می‌روید. از آیین مرسوم در اسفندماه می‌توان به استراحت بانوان تا پنج روز پس از پنج اسفند اشاره کرد. در این ایام مردان وظایف زنان را انجام می‌دادند تا بدین ترتیب از بانوان قدردانی به عمل آورده باشند. در روز «مزدگیران» یا «مژده‌گیران» نیز مردان هدایایی به بانوان پیشکش می‌کردند.

پرستش ایزدبانوانی چون «نانایا»، «آن‌ها» که گاه آرتیمیس را معادل با آن‌ها دانسته‌اند همه بیانگر حضور، ارزش و اعتبار زن و تبلور این مقام در استوره‌ها و ایزدان باروری و پاکی و عفاف است که در ارتباط با آب و عناصر مرتبط با آن هستند. نقش‌های بسیاری از ایزدبانوان و ملکه‌ها به‌خصوص در دوران ساسانی بر سکه، مهر و سنگ‌نگاره‌ها شاهد این ادعاست.

زن در دوران ساسانی با تکیه بر نگاره‌ها

ساسانیان که پارسی نژاد و خود را وارث هخامنشیان می‌دانستند در ادامه فرهنگ و باورهای آنان و در تضاد با پارت‌ها که هم‌نژادشان نبودند، فرهنگ و هنری ترکیبی به وجود آوردند که نشانه‌های پرستش آن‌ها در آن بسیار بارز است. حتی زمانی که مذهب زرتشت آیین رسمی دربار شد و نقش اهورامزدا بسیار مهم و اساسی بود اما همچنان ایزدان آب و خورشید یعنی آن‌ها و مهر به عنوان یاران

زنان که سازندگان اصلی خانواده و باعث قوام و پایداری این کانون بودند ارج و منزلت بسیار داشتند. از گذشته‌های بسیار دور و پس از سرمایه‌های شدید که مردم از غارها برای زندگی جدید بیرون آمدند این زنان بودند که پیشگام در ساختن خانه و حفظ و حراست کودکان شدند. زنانی که چند فرزند داشتند و پس از بیرون آمدن از غار با دستان خویش اولین سرپناه را درست کردند. مردان و پسران بزرگ‌تر برای یافتن خوراک که میوه درختان یا ریشه گل و برگ گیاهان بود به دوردست می‌رفتند. از آنجا که مادران بی‌درنگ پس از هر فرزند، فرزندی دیگر می‌آوردند، فرزندان را بایسته بود که از دوسالگی خود بر پای خویش ایستند و به دنبال گروه بروند زیرا که مادر فرزندی دیگر در آغوش داشت. در هنگام خانه‌سازی، فرزندان در کنار و بر مادر و خواهران بزرگ‌تر بیشتر بر جای می‌ماندند و همگان زیر فرمان مادر بزرگ می‌زیستند و هم او بود که فرمانروا و پادشاه بر زیستگاه خود بود (برگرفته از جنیدی، ۱۳۹۲: ۱۵۶ و ۱۵۵).

زن در دوران مدرسالاری از قدرت و شوکت والایی برخوردار بود و پس از آن نیز مظهر پاکی و باروری و مقاومت و ایستادگی بود و پرونده شیرمردان در تاریخ.

از دامن زنان عفیف و فداکار است که بزرگ‌مردان به دنیا آمده و به رشد و تعالی رسیده‌اند، زن همواره در گذر زمان نقش محوری و کلیدی در خانه و خانواده داشته است و به تعبیری می‌توان گفت زن ستون خانه و خانواده و مرد سقف و سرپناه آن است. بانوان ایرانی در گذشته‌های دور که پرستش ایزدان مهر و ماه رایج بوده و نیز در دوران رواج آیین زرتشت، مقام و منزلت والایی داشته‌اند. در بخش بزرگی از اوستا که قبل از زرتشت به نگارش درآمده بود، فرشته «سپندارمذ» مظهر ماه اسفند بود و برگزاری

ملکه و ایزدبانو دیده می‌شوند بنابراین تصاویر زن در هنر این دوران در قالب ملکه و الهه آب‌ها و باروری جلوه‌گر شده است. از این نمونه‌ها می‌توان به آثاری از سنگ‌نگاره، سکه و ظروف سیمین و زرین این دوره اشاره کرد :

• **نقش برجسته تاج‌گیری اردشیر از اهورامزدا - نقش رجب**
در این نقش برجسته بانویی در سمت راست دیده می‌شود. وی «دینک» همسر اردشیر است. لباس او شبیه لباس پادشاه است. این نقش، اولین نمونه تصویر از بانوان در نقش برجسته‌های ساسانی است. او کلاهی بر سر دارد و احتمالاً با دست در حال احترام گذاشتن به اهورامزداست. حضور این بانو در جمعی که اهورامزدا نیز شرکت داشته، نشانه مقام اجتماعی بالای اوست. بهرام در وسط این نقش ایستاده است. در مقابل او بانویی با موهای بافته قرار دارد که همسر اوست. پشت سر همسر بهرام، ولیعهد دیده می‌شود. شخص بعدی که دستش را به رسم احترام بالا آورده، موبدی است به نام «کرتیر» و پشت سر او، پسر دیگر بهرام قرار دارد (تصویر ۱).

تصویر ۱. نقش برجسته تاج‌گیری اردشیر از اهورامزدا - نقش رجب.
مأخذ: آورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۴.

• **نقش بهرام دوم در میان خانواده و بزرگان - نقش رستم**
بهرام دوم در مرکز صحنه تمام‌قد ایستاده و دست بر قبضه شمشیر بلندش نهاده است. در سمت چپ خانواده شاه به صورت نیم‌تنه نقش شده‌اند.

دینک ملکه و حاکم ایران، مادر پیروز و هرمز سوم را با کلاهی مشاهده می‌کنیم که تا چندی پیش در ناحیه کردستان این کلاه بر سر بانوان دیده می‌شد. دورتادور این کلاه به طلا، نقره و جواهرات گران‌بها مزین بوده است. در این صحنه بهرام سوم ولیعهد و فرزند دیگر شاه و کرتیر موبد نیز حضور دارند و پشت سر بهرام سه تن که از خاندان سلطنتی نیستند (تصویر ۲).

اهورامزدا حضور داشتند و نیایشگاه‌های آنان بر پا بود و در دوران ساسانی زنان ایرانی در قالب ناهیتا به تصویر درمی‌آمدند. توصیفاتی از الهه آب‌ها و نماد نیکی، باروری و روشنایی در «آبان‌یشت» برجای مانده: به همه آب‌های نیک مزدا آفریده درود می‌فرستم. به اردویسور ناهیتا، درود می‌فرستم. راستی بهترین توشه و مایه بهروزی است. بهروزی از آن کسی است که راست‌کردار و خواستار بهترین راستی است. شکوه و فر و تندرستی و پایداری و پیروزی و کامیابی تن و دارایی آسایش‌بخش و فرزندان برازنده و زندگی دیرپا و بهشت پاکان و نیکان و روشنایی همه گونه آسایش‌بخش از آن کسی است که ترا بستاید (آبان‌یشت، ۱۳۶۱: ۱۷۰ و ۱۶۹).

در بخشی دیگر از آبان‌یشت، ناهیتا به گونه دوشیزه‌های جوان، خوش‌اندام، بلندبالا، برومند زیبا (با چهره‌ای مهربان و آرام و درعین حال مقتدر) توصیف شده است: ناهیتا با لباس بلند و موج‌خویش که چهره و گیسوان و جامه او مزین به گوهرها به‌خصوص تاجی از مروارید است، مهار گردونه چهار اسبه خویش را در دست دارد که نماد باد، باران، ژاله و ابر است. لباس نقره‌گون او از پوست سی یا سیصد بَیر^۱ تهیه شده که همچون سیم و زر می‌درخشد. ناهیتا حامی زنان باردار است که هنگام زایش حمل آنان را آسان کرده و شیرشان را پاک و افزایش می‌دهد. از گله‌ها مراقبت می‌کند و برکت و فراوانی برایشان ارزانی می‌دارد. اوست که دارای هزار رود و دریاچه هریک به درازای چهل روز مرد چابک‌سوار است (همان: ۱۶۸ و ۱۶۱ و ۱۲۴ و اقتباس و تحلیل براساس نقش برجسته‌های ساسانی در تاق بستان، تنگ رجب، تنگ قندیل و با تکیه بر کتاب بازآفرینی سنگ‌نگاره‌های رنگین ساسانی، در دست انتشار: ۶۲).

زنان ایرانی به شکل ناهیتا ایزدبانوی عشق و زیندگی در هنر این عصر جلوه‌گر شده‌اند. می‌توان تصویر زن در هنرهای دوران ساسانی را الهام‌یافته از ناهیتای پاک و زاینده و نگهبان آب‌ها دانست. علاوه بر سنگ‌نگاره‌ها، نقش ناهیتا بر سکه و مهرهای ساسانی و ظروف سیمین و زرین این دوران دیده می‌شود. در «بندش» درباره ایزدان آب آمده: ناهیتا آب سرشت است و هنگامی که تیشتر باران ساخت دریاها از او به وجود آمدند (بهار، ۱۳۹۰: ۶۵-۶۴). ایزدان آب و باران که مظهر فراوانی و برکت و زایش هستند همواره در سرزمین ایران مقام ویژه‌ای داشته‌اند.

والا مقامی بانوان ساسانی

زنان به‌ویژه بانوان درباری در دوران ساسانی از مقام و منزلت والایی برخوردار بودند و در مراسم ویژه آنان مردان اجازه شرکت داشتند (حضور اهورامزدا، اهمیت آن مجالس را برای ما روشن می‌سازد). به‌علاوه تصویرنگاری این بانوان بر روی سکه و مهر، به عنوان پادشاه و ملکه، نیز داشتن چنین جایگاهی را تأکید می‌کند. زنان همچون مردان در هنر مذهبی-سیاسی و درباری در قالب

تصویر ۲. نقش بهرام دوم در میان خانواده و بزرگان - نقش رستم. مأخذ: آورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۵.

آناهیتا الگوی بانوان ساسانی

آناهیتا در باورهای مردم به‌ویژه زنان ساسانی حضوری پررنگ دارد تا جایی که زنان حتی با الگوگرفتن از او در نوع پوشش و آرایش، سعی در هم‌ذات‌پنداری با این ایزدبانو را دارند که شاید از این طریق نیز بتوانند مقام خود را تا جایگاه آناهیتا بالا برده و به تصویر بکشند. این الگوپردازی تا حدی است که در بعضی نگاره‌ها گاه تشخیص بانوان از آناهیتا با مشکل روبه‌رو می‌شود:

• نقش پادشاه و ملکه یا آناهیتا بر بشقاب فلزی

پادشاه بر روی تختی نشسته و بانویی روبه‌روی او قرار دارد. لباس موج و روبان‌های پشت سرش شبیه آناهیتاست. در بالا، نقش گل انار، نماد گیاهی آناهیتا، دیده می‌شود. پادشاه، فرّ شاهی را با دست بالا گرفته و بانو، سه انگشتش را به شیوهٔ مرسوم آن دوره که احتمالاً نماد کردار نیک- گفتار نیک - پندار نیک بوده، بالا آورده است. این نقش به گونه‌ای دیگر تعبیر می‌شود که شاه هدیه‌ای به بانویش یا ملکه می‌دهد که در این صورت نیز بانو به شکل آناهیتا و بالباس و تاج ایزدبانو تصویر شده است (تصویر ۴).

لباس نیمه پوشیده آناهیتا در تصویر ۵ نشان می‌دهد که این بشقاب در ایران ساخته نشده است؛ چراکه در سنگ‌نگاره‌ها و سکه‌ها، زنان

• تصویر ملکه بر سکه

نقش روی سکه (تصویر ۳)، «پوران‌دخت» خواهر «شیرویه» فرزند خسرو پرویز و مریم-دختر پادشاه مسیحی روم- است. پوران در این تصویر، تاج زیبایی با ۴ گوهر گران‌بها بر سر دارد و بالای تاج او پال شاهی نیز به چشم می‌خورد. پال شاهی، به اعتباری منسوب به آناهیتاست. پوران با چشمانی بسیار درشت، که در ایران باستان و بابل نشانه و دریاچه روح دانسته می‌شده، به تصویر درآمده است. پوران‌دخت، پس از کشتاری که برادرش شیرویه انجام داد مدتی پادشاه ایران بود. به همین دلیل سکه‌هایی با تصویر او ضرب شد.

تصویر ۳. سکه پوران‌دخت فرزند خسرو پرویز. مأخذ: آورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۵.

با پوششی بیش از این نمونه به نمایش درآمده‌اند. بنابراین تصویر این بشقاب نوعی کپی‌برداری از ظروفی است که توسط سفرای کشورهای چون قفقاز و سیبری خارج شده و سپس هنرمندان این مناطق آناهیتا را براساس معیارهای فرهنگی خود بازنمایی کرده‌اند.

زن بالاتر از مردان

در نگاره‌های ساسانی بانوان علاوه بر هم‌سطح و همسر بودن با پادشاه، گاه بالاتر از مردان نیز به تصویر کشیده شده‌اند. این نوع نگاه در دوران ساسانی می‌تواند تأکیدی باشد بر جایگاه والای زن به‌ویژه زن درباری که در زیر نمونه‌هایی از آن آمده است :

• نقش بهرام دوم و ملکه در حال شکار در مشهد

نفر اول سمت راست، بهرام دوم و نفر بعدی، همسر او؛ که برخلاف سنت تصویری در ایران باستان، بزرگ‌تر از شاه تصویر شده است. روبه‌روی این دو تن، ولیعهد در ابعادی کوچک‌تر، نقش شده است. بزرگ‌تر بودن ابعاد نقش بانو، نمایانگر ارجمندی اوست. نام این بانو «شاپوردختک»، دختر عمومی بهرام بوده است. در برخی دیگر از سکه‌های ساسانی از او با عنوان «ملکه ملکه‌ها» یاد شده است. سر ملکه با آرایش و جواهراتی قابل توجه کمی بالاتر از سر پادشاه قرار گرفته است.

بهرام در حال کشتن شیرهای درنده که با یک دست شیری را کشته و شمشیر را به سمت شیر دیگر برده است. وی با دست دیگر، دست همسرش را به‌منظور حمایت گرفته است.

تصویر ۴. نقش پادشاه و ملکه یا آناهیتا بر بشقاب فلزی.
مأخذ: آوزمانی، ۱۳۸۸: ۵۶.

تصویر ۶. نقش بهرام دوم و ملکه در حال شکار در مشهد.
مأخذ: آوزمانی، ۱۳۸۸: ۵۶.

تصویر ۵. آناهیتا، بشقاب ساسانی. مأخذ: آوزمانی، ۱۳۸۸: ۵۶.

تصویر ۸. تاج‌گیری نرسی از آناهیتا - نقش رستم.
مأخذ: اورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۷.

شاید ارج‌نهادن به زن با توجه به جایگاه والای آناهیتا از این دوران نشأت گرفته است:

• تاج‌گیری نرسی از آناهیتا - نقش رستم

نرسی، در حال دریافت فرّ ایزدی از آناهیتا است. لباس آناهیتا بسیار مواج و همچون امواج آب و تاج او شبیه به توصیف‌های مهریشت اوستاست (تصویر ۸).

• تاج‌گیری خسرو پرویز از آناهیتا و اهورامزدا - تاق بستان

خسرو دوم، آخرین پادشاه بزرگ ساسانیان، در حال دریافت فرّ ایزدی از اهورامزداست در حالی که آناهیتا نیز آماده اعطای فرّ، در سمت دیگر خسرو پرویز حضور دارد. هم‌طراز بودن مقام آناهیتا و اهورامزدا در این صحنه کاملاً مشهود است. هم‌طراز بودن مقام آناهیتا و اهورامزدا در این صحنه نشان می‌دهد که ایزدبانوی آب‌ها و دوشیزه پاک که مظهر برکت و نعمت و باروری است در کنار شاه حضور دارد و به شکل نمادین آب را از کوزه جاری کرده و در دستش حلقه مروارید است که از نشانه‌های آناهیتا و در ارتباط با آب بوده و تاجی از مروارید بر سر و گردن‌بند مروارید دارد که همه نشان از آب و الهه آب‌ها دارد. بر لباس خسرو نیز مرواریدهایی به شکل قطرات آب دیده می‌شود (تصاویر ۹ و ۱۰).

• نقش آناهیتا در حال اعطای نشان برکت به شاپور اول -

تنگ قندیل

این نقش برجسته به دستور شاپور اول، پسر اردشیر نقش شده است. آن‌که در وسط ایستاده و به رسم احترام، دستش را روی قبضه شمشیرش گذاشته، شاپور و آن‌که پشت سرش ایستاده،

این بانو بافته و تاجی بر سر دارد. آرایش او جالب‌توجه است. گردن‌بند و طرز قرارگیری دست ملکه، درست مشابه برخی تصاویر آناهیتاست. شخصی که در میان این دو، با کلاهی با علامت قیچی دیده می‌شود، احتمالاً کرتیر موبد بزرگ ساسانی است (تصویر ۶).

• بهرام گور در حال شکار نقش روی سینی

بهرام، سوار بر اسب به همراه فردی در پشت سر او در حال شکار دیده می‌شود. این شخص که مذکر یا مؤنث بودنش آشکار نیست،

تصویر ۷. بهرام گور در حال شکار نقش روی سینی.
مأخذ: اورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۷.

مقامش تا حدی والا بوده که شاه را در شکار همراهی کند؛ اما کوچک‌تر از او ترسیم شده است. (در برخی از منابع این فرد را، آزاده معشوقه بهرام گفته‌اند؛ اما از آنجا که مقام زن نزد ساسانیان والا بوده و چنان‌که در نقوش پیشین او را هم‌اندازه و حتی بزرگ‌تر از شاه ترسیم نموده‌اند می‌توان نتیجه گرفت که این شخص آزاده نیست)؛ (تصویر ۷).

آناهیتا، پیشکش‌دهنده فر ایزدی

مقام و منزلت آناهیتا در دوران ساسانی تا حدی است که بعضاً پادشاه مشروعیت حکومت خود را در دریافت فرّ از آناهیتا می‌داند.

پسرش هرمز اول است. روبه‌روی شاپور، بانویی است که گلی زیبا روی سر دارد و در حال اعطای گلی به شاپور است (تصویر ۱۱). در ایران باستان رسم بر این بوده که شخص بزرگ‌تر و مهم‌تر به کوچک‌تر هدیه اعطا می‌کرده است. از این طریق می‌توان دریافت که این بانو مقامی والا داشته است. پس او آناهیتا، الهه آب‌هاست. نام کامل او «اردویسور آناهیتا» به معنای «رود خروشان پاک و نیرومند» است. آناهیتا الهه آب‌ها بوده و آب در جایی مانند ایران، به منزله تمام زندگی بوده است. آناهیتا در ضمن الهه عشق پاک هم محسوب می‌شده است. قابل ذکر است که برخی محققان غربی، آناهیتا را با الهه‌هایی چون «ایشتار» و «دایانا» مقایسه کرده‌اند؛ اما در حقیقت چنین مقایسه‌ای از اساس اشتباه است. چرا که ایشتار، الهه بابلی، معتقد به عشق آزاد بود. دایانا خدای شکار نیز درست در نقطه مقابل آناهیتا قرار می‌گیرد. از وظایف آناهیتا، علاوه بر اعطای شیر به بانوان و به عبارتی به کل موجودات، کاهش درد و تسهیل زایمان است؛ درحالی‌که دایانا، عامل درد کشیدن بانوان در زمان وضع حمل است. آناهیتا بعد از اهورامزدا، بزرگ‌ترین ایزد در ایران ساسانی به شمار می‌رفته است. گلی که آناهیتا در تصویر پنجم به شاپور هدیه می‌دهد، گل انار، نماد گیاهی آناهیتاست. نماد آسمانی او، ماه و نماد زمینی او به شکل دوشیزه‌ای زیبا نمودار می‌شود.

تصویر ۹. بازآفرینی رنگین نقش آناهیتا، تاق بستان. نقاشی: رسول کاشی، ۱۳۹۴.

تصویر ۱۰. تاج‌گیری خسرو پرویز از آناهیتا و اهورامزدا در تاق بستان. مأخذ: آوزرمانی، ۱۳۸۸: ۵۷.

نتیجه‌گیری

مظهر آب‌های روان، زاینده‌گی، یار راستین اهورامزدا و الگو و حامی بانوان بوده است که شهبانو و زنان پاک‌دامن و حتی شاهان به او متوسل می‌شدند و در پیشگاه او قربانی می‌کردند تا فراوانی، باروری و حاصلخیزی را برای طبیعت، انسان و دام به ارمغان آورد. شواهد و اسناد گویایی از والا مقامی زن در دوران ساسانی موجود است که شامل سنگ‌نگاره‌های، سکه و مهرهای این دوران است.

مقام و منزلت زن در دوران ساسانی با الگوپذیری از آناهیتا ایزدبانوی باروری عفاف و نگهبان آب‌های پاک بوده است. در باور ایرانیان باستان، زن نمادی مقدس، حامل مهر و عطوفت، عشق و باروری، پاکی و زیبایی بود. بانوان در دوران ساسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بودند تا جایی که به مقام قدسی و حکومت می‌رسیدند. ایزدبانو آناهیتا، دوشیزه‌ای بلندبالا، پاک و زیباروست که

تصویر ۱۱. نقش آناهیتا در حال اعطای نشان برکت به شاپور اول - تنگ قندیل. مأخذ: آورزمانی، ۱۳۸۸: ۵۷.

پی‌نوشت

- ° نسخه اولیه این مقاله قبلاً در شماره ۳، زمستان ۱۳۸۸ مجله منظر به چاپ رسیده بود. این نسخه، مقاله تجدید نظر شده با حذف و اضافات جدید است که پس از داوری مجله به چاپ می‌رسد.
۱. بَیْر: Bavari جانوری آبی در لاتین Fiber نامیده می‌شود. این جانور را نباید با ببر که در خشکی زندگی می‌کند و در عربی نَمَر خوانده می‌شود اشتباه کرد (دوستخواه، ۱۳۶۱: ۱۶۸).

فهرست منابع

- پرادا، ادیت. (۱۳۵۷). *هنر ایران باستان*، ترجمه: یوسف مجیدزاده، تهران: دانشگاه تهران.
- پورداود، ابراهیم. (۱۳۴۳). *آناهیتا*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- پورداود، ابراهیم. (۱۳۶۶). *یشت‌ها، به کوشش: بهرام فره‌وشی*، تهران: دانشگاه تهران.
- جنیدی، فریدون. (۱۳۹۲). *داستان ایران بر بنیاد گفتارهای ایرانی، از آغاز تا خاموشی دماوند*، جلد اول. تهران: نشر بلخ.
- جوادی، شهره و آورزمانی، فریدون. (۱۳۸۸). *سنگ‌نگاره‌های ساسانی، تهران: بلخ*.
- جوادی، شهره و آورزمانی، فریدون. (در دست انتشار). *بازآفرینی رنگین سنگ‌نگاره‌های ساسانی*. تهران: پژوهشکده نظر.
- دوستخواه، جلیل. (۱۳۶۱). *اوستا: کهن‌ترین سرودها و متنهای ایرانی*، تهران: مروارید.
- رضی، هاشم. (۱۳۴۶). *فرهنگ نام‌های اوستا*، ج اول، تهران: فروهر.
- سرفراز، علی‌اکبر و آورزمانی، فریدون. (۱۳۷۹). *سکه‌های ایران*، تهران: سمت.
- گیرشمن، رمان. (۱۳۵۰). *هنر ایران*، ترجمه: بهرام فره‌وشی، ج دوم، تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- پژوهش‌های میدانی نگارنده.
- Gobl, R. (1971). *Sasanian Numismatics*, Translated by P. Severin. Brunswick: Klinkhardt and Biermann.
- Pope, A. U. (1930). *A Survey Of Persian Art*, VolII. London; New York: Oxford University Press.